

РЕЦЕНЗИЯ

на трудовете на гл. ас. д-р Георги Николов Николов единствен участник в конкурса за ДОЦЕНТ по история и археология (средновековна българска история) за нуждите на Исторически факултет при СУ „Св. Климент Охридски”

Рецензент: проф. д-р Милияна Каймакамова, СУ „Св. Климент Охридски”

Формирането на гл. ас. д-р Георги Николов като медиевист и преподавател е тясно свързано с дейността му в Исторически факултет на СУ „Св. Климент Охридски”. От 1986 г. досега той ориентира научно-изследователската си дейност в областта на политическата и културна история, просопографията и изворознанието на средновековна България. Д-р Георги Николов е автор на 2 монографии, 39 научни труда, 24 рецензии и отзиви, 15 био-библиографии, 45 научно-популярни публикации и 4 тематични разработки в учебници и учебни помагала, или общо 129 публикации. Той е съставител и на 3 научни сборника и е член на редколегията на сп. „Минало” от 1994 г. Специализирал е в различни европейски центрове по византистика и медиевистика като Солун, Лайпциг, Кьолн, Краков и др. Важна страна от научната дейност на Г. Николов е определянето му през 2009 г. за референт за българските публикации в “Byzantinische Zeitschrift”, както и активното му участие в български и международни конференции и симпозиуми от 1980 г. до днес.

Списъкът на научните трудове, показва че в центъра на изследователската си дейност Г. Николов е поставил историята на сепаратизма в средновековна България. Отправна точка в проучването на този важен проблем представлява докторската му дисертация на тема „Централизъм и регионализъм в ранносредновековна България (VII-XI в.)”, защитена през 2001 г. и публикувана като монография през 2005 г. Съгласно изискванията на ЗРАСРБ в обявения конкурс за „доцент” д-р Г. Николов се представя с 11 труда, от които една монографията и 10 студии и статии.

Основно и най-значимо място сред тях безспорно има новата авторска монография, озаглавена „Самостоятелни и полусамостоятелни владения във възобновеното Българско царство (края на XII – средата на XIII в.)”. София 2011, ИК Гутенберг. Д-р Г. Николов определя целта на монографията си по следния начин: „Всъщност целта на настоящата работа е да покаже проявите на децентрализация и сепаратизъм в българските земи от края на XII до средата на XIII в.” (с. 37). Според

мен така избраната хронологическа рамка на изследването е напълно основателна, от гледна точка на обстоятелството, че посоченият период има решаващо значение в цялостното развитие на Българското царство до края на XIV в., а проявите на сепаратизъм до 1241 г. са своеобразен тест за неговата устойчивост като монархическа структура. В монографията е използван съвсем уместно хронологично-тематичният принцип при организиране и структуриране на изследвания материал. В нея са задълбочени и обогатени редица от предварителните наблюдения и становищата, сторени от Г. Николов в студиите и статиите, посветени на отделните важни страни от развитието на сепаратизма през XIII-XIV в. Този класически научен подход, следван от автора, е дал по моя преценка отлични резултати в изследването. Те се отнасят до изчерпателното и задълбочено разглеждане на функционирането, времетраенето, управлението и ролята на самостоятелните и полусамостоятелни български владения в хода на консолидирането на възобновеното българско царство. Разглежданата проблематика се предхожда от историографска част, посветена на изследванията и изворите по проблема. Краткият аналитичен преглед очертава приносите и слабостите на досегашните проучвания, както и потокът от информация в българските и чужди извори за дейността и профила на българските сепаратисти до средата на XIII в. Съобразно целта на изследването материалът в него е разпределен в пет тематични очерка, в които последователно се проследява възникването и развитието на сепаратизма в периферните български региони, а именно: Българския североизток, географската област Македония, Родопската област и в Българския северозапад. Последният от тях е посветен на резиденциите и крепостите на сепаратистите в българските земи. Така избраната структура позволява да се разшири проучването на децентрализаторските прояви от гледна точка на взаимоотношенията „център-периферия”. Ако в досегашните изследвания вниманието на специалистите бе насочено главно към просопографската характеристика на отцепниците, то Г. Николов излиза от това изследователско русло и се насочва към регионите, които стават тяхно средоточие. В това именно се изразява един от същностните приноси на неговото монографично изследване. Същевременно в хода на характеристиката на всяко едно от самостоятелните владения се доизясняват много от спорните въпроси, които се отнасят до потеклото на някои от отцепниците, хронологията на техните военно-политически действия, участието им в областното управление, отношенията им с българската царска власт, териториалния обхват на владенията,

отношението на българското население към сепаратистите и др. Със създаването на конкретна представа за всяко едно от владенията д-р Г. Николов обогатява значително информацията за историческата география на областите, в които те възникват и съществуват за по-кратко или по-продължително време.

В рецензията си ще посоча само част от конкретните приносни моменти, които имат значение за решението на някои по-специфични спорни въпроси. Един от тях се отнася до уточняване времето, в което възниква владението на севастократор Петър в Българския североизток. Опирайки се на Договора на цар Мхаил II Асен (1246-1256) с Дубровник от 15 юни 1253 г., д-р Г. Николов убедително доказва, че Петър е бил човек извън фамилията на Асеновци и свързването му с нея става чрез брака му със царската сестра Анна-Теодора. На тази основа авторът основателно предполага, че в качеството си на зет на споменатия български цар, Петър е бил въздигнат за севастократор, получавайки широки правомощия в управлението и владение в Добруджа, което придобило характеристики на апанаж или близки до него форми (с. 64). Г. Николов дава нови аргументи в подкрепа на становището, че племенниците на първите трима Асеновци – Алексей Слав и севастократор Стрез получават своите титли, съответно деспот и севастократор, от цар Калоян (с. 100). От значение е и уточнението, че столникът Слав най-вероятно е бил баща на Алексей Слав, макар че Г. Николов допуска като възможност същият да е бил син или друг потомък на деспот Алексей Слав. Насочих вниманието към тези въпроси, защото те осветляват конкретни страни от взаимоотношенията на сепаратистите с двореца и царската фамилия и предизвикват размисъл за тяхната нееднозначна роля в процеса на консолидирането на Българското царство в периода от края на XII до средата на XIII в.

Наблюденията на Г. Николов върху появата и началното развитие на апанажите през посочения период според нас са от съществено значение с оглед на генезиса и развитието на този вид областни владения в средновековна България (с. 59-69). Те са важни също така и за по-задълбоченото проучване на фамилната стратегия на Асеновци в политически и идеологически план, свързана с решаване на проблема за утвърждаване на родово-династичния принцип в управлението. Приемайки становището на Георги Николов за ранното възникване на апанажни владения в Българския североизток, чийто притежатели са били представителите на Асеновската династия в лицето на цар Теодор-Петър и севастократор Петър, смятам, че то се нуждае от по-голяма обосновка с оглед на признаците, дали му основание да определи

областите, получени от двамата боляри като апанажни владения. Открит остава обаче въпросът за ролята на апанажите като път за катализиране на децентрализацията на Българското царство в периода до средата на XIII в. При положение, че техните владетели са били подвластни на двореца, очевидно е, че българските царе целели да не се допусне превръщането на апанажа в независима от държавата формация.

Подробната характеристика на сепаратизма в останалите периферни български области, направена от Г. Николов е друг основен принос на това негово изследване. Разкриването на политическата активност на владетелите в Македония, Родопската област и Българския северозапад, конкретните прояви на тяхното областно управление и взаимоотношенията им с българската царска власт по мое мнение показват твърде сложната природа на центробежните сили, които се разгръщат в българската държава до средата на XIII в. Бих искала да акцентирам върху още един съществен принос на д-р Г. Николов. В своето изследване той осъществява успешно първото по рода си проучване на резиденциите на сепаратистите в българските земи. Систематизиран и анализиран е значителен по обем писмен и археологически материал, който дава възможност да се проследи формирането им като укрепени центрове. С тяхното представяне Г. Николов придава завършен характер на изследването си, посветено на самостоятелните и полусамостоятелните владения в Българското царство до средата на XIII в.

Заключението на монографията има оригинален характер и в него се представят в синтез факторите и условията, способствали за появата на сепаратизма в българските земи и неговата роля върху процеса, свързан с възстановяване на териториалната цялост на възобновеното от Асеневци Българско царство.

С тази монография гл. ас. Г. Николов поставя същинското начало на по-нататъшното си задълбочено проучване на сепаратизма в периода от средата на XIII до XIV в., което съм убедена ще доведе автора до редица нови изводи и констатации относно неговото значение в историята на Българското царство като имперска структура. Впрочем редица от неговите досегашни студии и статии, посветени на отделни ключови въпроси, свързани с проявите на децентрализация през този последващ период ми дават основание за тази моя констатация. Показателни в това отношение са неговите изследвания, очертаващи етапите на сепаратизъм в Българското царство, децентрализационните процеси в българските земи от края на XII до средата на XV в.,

зараждането и началното развитие на апанажните владения, посочени под № 19, № 26, № 28, № 30, № 32, № 34, № 36 и № 38 от списъка на авторските трудове.

Успоредно с изследователската си дейност гл. ас. Георги Николов извършва с особено голяма отговорност и загриженост пряката си учебна работа сред студентите. Силно изявен е неговият стремеж към обновяване на лекционната си проблематика. През годините той води различни специализирани курсове на студентите от редовна и задочна форма на обучение в специалностите на Исторически факултет, а в периода 2001-2009 е чел специализиран лекционен курс по История на България пред студенти от специалност Изкуствознание в Националната художествена академия. Същевременно в хода на преподаването по време на семинарните упражнения насочва усилията си към активизиране на аналитичните умения на студентите и повишаване на тяхната квалификация. Особено важна е неговата роля в организацията и попълването на специализираната библиотека към Семинара по История на България.

Приносният характер на новата монография на гл. ас. д-р Георги Николов, както и неговата солидна дейност като учен и преподавател са важно свидетелство за високия професионализъм и зрялост, до които той е достигнал. Те ми дават достатъчно основание да препоръчам на членовете на почитаемото жури да гласуват с положителен вот за избирането му за **ДОЦЕНТ ПО СРЕДНОВЕКОВНА БЪЛГАРСКА ИСТОРИЯ**. Смятам, че той отдавна заслужава това научно звание.

27. 10 2011 г.
София

Рецензент:
/проф. д-р Милияна Каймакамова/